

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ
ННІ ПОЗН

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни «ПСИХОЛОГІЯ»

Для здобувачів вищої освіти
факультету заочного
навчання цивільних осіб ННІ
ПОЗН

Дніпро – 2016

Конспект лекцій підготувала Маркіна Л.Л. – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Батраченко І.Г., професор кафедри педагогіки і психології Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля, доктор психологічних наук, професор.

Пріснякова Л.М., професор кафедри психології Дніпропетровського гуманітарного університету, кандидат психологічних наук, професор.

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету заочного навчання цивільних осіб ННІ ПОЗН,

«29» липня 2016 р.,
протокол № 23

ТЕМА № 1. ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЇ ЇЇ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИ

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Етапи становлення предмета психології як науки.
2. Психіка та її функції.
3. Методи психології.
4. Основні галузі психології.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Варій М.Й. Психологія / Для студ. вищ. навч. закладів. / М.Й. Варій – К.: «Центр учбової літератури». – 2007.
2. Дрозденко К.С. Загальна психологія в практичному вимірі. Кредитно-модульний курс. Підручник. / К.С. Дрозденко – К. «Професіонал», 2007.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія. 3-тє видання перероблене та доповнене: Підручник / С. Д. Максименко – К.: ЦУЛ, 2010.
4. Пальм Г.А. Загальна психологія: навч. посіб. / Г.А. Пальм -К.: ЦНЛ, 2009.
5. Психологія / За редакцією Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь», 2005.
6. Сергеєнкова О.П. Загальна психологія: навч. посіб. / О.П. Сергеєнкова – К.: ЦУЛ, 2015.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Створити у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про навчальну дисципліну, сформувати систему знань про предмет, методи, галузі психологічної науки; сприяти розумінню ролі та місця психології у системі навчальних дисциплін, що вивчаються майбутніми юристами.

ВСТУП

У пізнанні таємниць природи і самої людини, у відкриттях та винаходах, у створенні творів мистецтва і буденній праці – у всіх видах діяльності людини проявляється її психіка. Тому розуміння закономірностей психіки особистості дозволяє ефективно організувати діяльність людей і взаємовідносини між ними.

Нині стало актуальним залучати потенціал психологічної науки до вирішення практичних завдань, які постають у різних сферах юридичної діяльності.

Психологічна підготовка необхідна юристу для глибокого пізнання схованих за зовнішньою поведінкою намірів та мотивів, якими керується людина.

Розуміння особливостей психічних процесів, властивостей, станів людини дозволяє прогнозувати її поведінку в тих чи інших обставинах.

Володіння психологічними знаннями допоможе юристу краще управляти своїм життям, здійснювати контроль над власною поведінкою, розвивати професійну самосвідомість.

Психологічні знання сприяють забезпеченню якості підготовки юриста з позиції розвитку особистості. Вони необхідні для правильної організації самовиховання і самоосвіти; вибору найбільш доцільних прийомів, методів, засобів навчання і виховання підлеглих з метою підвищення професійної зрілості, розвитку моральних якостей.

Створення системи «людина – право» неможливе без урахування психічних особливостей людини. Системне поєднання психологічних та правових знань сприяє досконалої підготовки майбутніх юристів, максимальної актуалізації інтелектуальних, творчих ресурсів.

Використання сучасних, науково обґрунтованих психологічних знань дозволяє юристу співвіднести індивідуальні психічні особливості з вимогами професії.

Ці чинники визначають незаперечну важливість психологічних знань для кожного студента юридичного факультету. Сучасний юрист для успішної професійної діяльності повинен мати необхідну психологічну підготовку, у якій можна виділити психологічну культуру, психологічну компетентність.

Психологічна культура передбачає турботу про своє психічне здоров'я, уміння справлятися з негативними психічними станами, будувати правильно відносини з іншими людьми.

Навчальна дисципліна «Психологія» є теоретичною основою психологічної підготовки студентів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра. Вона спрямована на оволодіння студентами базовими і сучасними знаннями в галузі психології для реальної допомоги в побудові успішної майбутньої професійної діяльності і особистісного життя.

Найзагальніша задача даної лекції – закласти фундамент психологічних знань здобувачів вищої освіти.

I. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПРЕДМЕТА ПСИХОЛОГІЇ ЯК НАУКИ ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ.

Психологія пройшла довгий шлях розвитку. Розглянемо основні історичні етапи розвитку психологічної науки.

Перший етап – психологія як наука про душу. Перші уявлення про психіку були пов'язані з анімізмом (від латинського «аніма» – дух, душа) – найдавнішими поглядами, згідно з якими у всього, що існує на світі, є душа. Душа розумілася як незалежна від тіла сутність, керуюча всіма живими і неживими предметами.

Виникають спроби натурфілософського тлумачення душі, тобто її розуміння як матеріального явища. Найперші подібні описи і пояснення психіки базувалися на матеріалістичній картині світу, що містила три основні начала: воду, повітря і вогонь. Усе існуюче на землі уявлялося змістом цих матеріальних начал, причому носієм душі вважалося вогненне начало. Самій же душі приписувалася функція руху.

Пізніше давню світоглядну картину змінила нова - атомістична. У найбільш завершеному вигляді це відобразилося в працях видатного давньогрецького мислителя Аристотеля. Головна функція душі, за Аристотелем, – реалізація біологічного існування організму. Душа безтілесна, вона є форма живого тіла, а не якогось зовнішнього стосовно неї феномена. Аристотель вперше висунув ідею нерозривності душі і живого тіла. Він заперечував погляд на душу як на речовину. У той же час він вважав за можливе розглядати душу у відриві від матерії (живих тіл).

Вчення про душу як незалежний розділ філософії вперше було виділено й оформлено Аристотелем, а його трактат «Про душу» можна розглядати як один із перших науково-психологічних здобутків.

З XVII століття починається нова епоха в розвитку психологічного знання. Усі кардинальні проблеми були осмислені з позиції механістичного детермінізму. Утвердився новий погляд на джерела і механізми поведінки людини. Завдяки законам механіки поведінка розумілася як система рефлексів. Біомеханіка, пояснюючи поведінку людини, цілком обходила без звертання до внутрішніх, психічних феноменів.

Філософською основою нового рішення проблеми взаємозв'язку психіки і поведінки став дуалізм – вчення, що стверджувало роздільне, незалежне існування у світі двох начал: матерії і духу. На основі цього навчання Декарт дійде до висновку про цілковите розходження, що існує між тілом і душею людини: «Тіло за своєю природою завжди подільне, тоді як дух неподільний». Робота тіла людини регулюється «розумною душею», локалізованої в головному мозку. У такий спосіб поняття «душа» стало перетворюватися в поняття «розум», а пізніше в поняття «свідомість». Перше, що людина виявляє в собі – це її власна свідомість. Існування свідомості – головний і безумовний факт. Основне завдання психології - аналіз стану і змісту свідомості. Психологія стала розвиватися як наука про свідомість.

Другий етап – психологія як наука про свідомість. У XVII столітті вивчення взаємин душі і тіла остаточно поступається місцем вивченню розумової діяльності і свідомості. Англійський філософ Дж. Локк

розглядає душу людини як пасивне, але здатне до сприйняття середовище, порівнюючи її з чистою дошкою, на якій нічого не написано. Локк став родоначальником емпіричної психології, тобто психології як науки про внутрішній досвід. Він вважав, що існує два джерела всіх знань людини: перше джерело – це об'єкти зовнішнього світу, друге - діяльність власного розуму людини.

Важливим способом вивчення діяльності і свідомості людей стає самоспостереження. Метод пізнання психічних явищ шляхом самоспостереження людини, тобто уважного вивчення самою людиною того, що відбувається в її свідомості при рішенні різного роду задач, називається інтроспекцією.

Що стосується слова «психологія», утвореного від грецьких слів «психе» (душа) і «логос» (наука), то воно вперше з'явилося тільки у XVII столітті в роботі німецького філософа Християна Вольфа.

У 60-х роках XIX століття відбулося виділення психології в самостійну науку. Воно було пов'язано зі створенням спеціальних науково-дослідних установ – психологічних лабораторій і інститутів, кафедр у вищих навчальних закладах, а також із впровадженням експерименту для вивчення психічних явищ. Першим варіантом експериментальної психології як самостійної наукової дисципліни з'явилася фізіологічна психологія німецького ученого В. Вундта. У 1879 р. у Лейпцизі Вундт відкрив першу у світі експериментальну психологічну лабораторію.

Вундт вважав, що психологія повинна знайти елементи свідомості, розкласти складнішу динамічну систему свідомості на прості, далі неподільні частини. Такий підхід назвали структуралістським. Структуралісти вважали головною задачею психології експериментальне дослідження структури свідомості.

Але ідея розкладання психіки на найпростіші елементи виявилася помилковою. Американський психолог У. Джеймс запропонував вивчати функції свідомості й її роль у виживанні людини. Він висунув гіпотезу, що роль свідомості полягає в тім, щоб дати людині можливість пристосуватися до різних ситуацій або повторюючи уже вироблені форми поведінки, або змінюючи їх в залежності від обставин, або освоюючи нові дії, якщо того вимагає ситуація. Психологія – це наука про функції свідомості, такий підхід назвали функціоналістським. Психічне життя розумілося за зразком біологічного, як сукупність функцій, дій, операцій. Поняття функції в психології не було продуктивним.

Відчувалася потреба у новому предметі, у нових проблемах, методах, принципах.

Третій етап - психологія як наука про поведінку. Американський психолог Уотсон проголосив у 1913 році, що психологія одержить право називатися наукою, коли буде застосовувати об'єктивні експериментальні методи. Об'єктивно можна вивчати тільки поведінку людини, що виникає

в тій чи іншій ситуації. Кожній ситуації відповідає певна поведінка, яку варто об'єктивно фіксувати. Завдання психології – ставити експерименти і спостерігати за тим, що можна безпосередньо побачити: поведінку, вчинки, реакції людини.

Четвертий етап – психологія як наука про закономірності функціонування і розвитку психіки як особливої форми життєдіяльності.

На сучасному четвертому етапі психологію визначають як наукове дослідження поведінки і внутрішніх психічних процесів і практичне застосування отриманих знань. Психологія – це наука, що вивчає об'єктивні закономірності, прояви і механізми психіки.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Отже, психологія у своєму розвитку пройшла кілька етапів: перший етап – психологія як наука про душу, другий етап – психологія як наука про свідомість, третій етап – психологія як наука про поведінку, четвертий етап – психологія як наука про закономірності функціонування і розвитку психіки як особливої форми життєдіяльності. Знання цих етапів допоможе краще розібратися в об'єкті і предметі психологічної науки.

II. ПСИХІКА ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ

У різні часи і в різних вчених об'єкт і предмет психології сприймалися по-різному. У цьому ми переконалися, проаналізувавши основні етапи розвитку психології. Для сучасного етапу характерне різноманіття підходів до сутності психіки, перетворення психології в багатогалузеву, прикладну галузь знань, що обслуговує інтереси практичної діяльності людини.

Як основний об'єкт психології виступають соціальні суб'єкти їх життєдіяльності, зв'язки і відносини, а також об'єктивні і суб'єктивні фактори, що сприяють чи перешкоджають досягненню ними вершин у житті і творчій діяльності. Вивчення закономірностей функціонування і розвитку психіки складає предмет психології як науки.

Психіка тісно пов'язана з нервовою системою, але не зводиться до неї. Як відомо, нервова система – центр діяльності всього організму, вона виконує дві головні функції: функцію передачі інформації і функцію інтеграції, переробки одержуваної інформації, програмування найбільш адекватної реакції. Перша функція належить периферичній нервовій системі. Друга – центральній нервовій системі і включає широкий діапазон процесів – від найпростіших рефлексів до найскладніших розумових операцій. Ушкодження чи неадекватне функціонування будь-якої ділянки нервової системи викликає специфічні порушення у функціонуванні організму і психіки.

Найсильніше на психіку впливає характер повноцінності й адекватності функціонування головного мозку. Сучасні дослідники підтвердили, що права і ліва півкулі мають специфічні функції. Функції лівої півкулі: хронологічний порядок; читання карт і схем; запам'ятовування імен, слів, символів; мовна активність, чутливість до

змісту; бачення світу веселим, легким; детальне сприйняття. Функції правої півкулі: поточний час; конкретний простір: запам'ятовування образів, конкретних подій, пізнання облич людей; сприйняття емоційного стану; бачення світу похмурим; цілісне, образне сприйняття. Перевага активності тієї чи іншої півкулі впливає на індивідуальні особливості особистості.

Саме спеціалізація півкуль і дозволяє людині розглядати світ із двох різних точок зору, пізнавати його об'єкти, користуючись не тільки словесною – граматичною логікою, але й інтуїцією з її просторово-образним підходом до явищ і моментальним охопленням цілого. Спеціалізація півкуль як би породжує в мозку двох співрозмовників і створює фізіологічну основу для творчості. Варто підкреслити, що в нормі здійснення будь-якої функції - це результат усього мозку, і лівої, і правої півкулі.

Оскільки існує глибинний фундаментальний зв'язок нашого органічного існування з природою, то неминучий вплив природних пульсацій і ритмів на нашу психіку.

Психіка – це суб'єктивний образ об'єктивного світу. Психіка належить завжди суб'єкту, поза суб'єкта не існує, залежить від суб'єктивних особливостей.

Психіка – суб'єктивний образ («картина») зовнішнього і внутрішнього середовища, орієнтація в цьому середовищі, сукупність усіх психічних станів і процесів, свідомих і несвідомих.

Основні функції психіки:

- відображення впливів навколишньої дійсності;
- регуляція поведінки і діяльності;
- усвідомлення людиною свого місця в навколишньому світі.

Психічне відображення – найскладніший і найрозвиненіший вид відображення. Відображення впливів навколишньої дійсності – одна з основних функцій психіки. Психічне відображення носить як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Образи матеріального світу, що виникають у свідомості, є знімками, зліпками, копіями існуючих предметів, явищ, подій. Але для психіки не менш істотним є відношення до матеріального об'єкта, який вона відбиває. Вплив об'єктивної дійсності через конкретний стан людини, активне перетворення того, що відображається, обумовлюють суб'єктивність психічного відображення.

Свідомість – це вища власне людська форма відображення дійсності. Вона належить людині, суб'єкту, а не навколишньому світу. Але змістом свідомості є цей світ, ті чи інші його сторони, зв'язки, закони. Тому свідомість можна охарактеризувати як суб'єктивний образ об'єктивного світу. Свідомість і об'єктивний світ – протилежності, що утворюють єдність. Необхідність свідомості, що дає вірне відображення світу, лежить в умовах і вимогах самого життя.

Людина відображає світ не в пасивному спогляданні, а в процесі практичної, перетворюючої діяльності. Свідомість характеризується не тільки як відображення світу, але і як така духовна діяльність, що спрямована на активне, творче перетворення дійсності.

«Ядром» свідомості, способом його існування є знання. Розвиток свідомості припускає насамперед збагачення його новими знаннями про навколишній світ і про саму людину. Люди здобувають знання, поняття про реальні явища, усвідомлюють навколишній світ у процесі пізнання.

Пізнання – обумовлений законами суспільного розвитку і нерозривно зв'язаний із практикою процес відображення і відтворення в людському мисленні дійсності.

Образ і думка реально існують в єдиному потоці свідомості.

Свідомість – вища ступінь розвитку психіки. Вона народжується в бутті, відбиває буття, створює буття.

А. В. Петровський виділяє в структурі свідомості чотири основні характеристики:

- 1) свідомість є сукупність знань про навколишній світ. Таким чином, у структуру свідомості входять усі пізнавальні процеси;
- 2) закріплення у свідомості розходжень суб'єкта й об'єкта. Людина єдина серед живих істот, яка здатна до самопізнання;
- 3) забезпечення цілеспрямованої діяльності. При цьому складаються її мотиви, приймаються вольові рішення. Воля є свідоме регулювання людиною своєї поведінки і діяльності, зв'язана з подоланням внутрішніх і зовнішніх перешкод;
- 4) у структуру свідомості входять також певні відносини, зв'язані зі світом почуттів, емоціями.

Мова і форми мислення – це певним чином раціоналізовані форми свідомості. Свідомість як внутрішня модель, що відображає зовнішнє середовище людини і її власний світ у їхніх стабільних властивостях і динамічних взаєминах, допомагає людині ефективно діяти в реальному житті. Вінцем розвитку свідомості є формування самосвідомості, що дозволяє людині не тільки відображати зовнішній світ, але, виділивши себе в цьому світі, пізнавати свій внутрішній світ, переживати його і певним чином ставитися до себе.

У зоні ясної свідомості знаходить своє відображення мала частина одночасно минаючих із зовнішнього і внутрішнього середовища організму сигналів. Велика частина процесів, що протікають у внутрішньому світі людини, нею не усвідомлюється, але в принципі кожен із них може бути усвідомленим. Для цього потрібно виразити його словами – вербалізувати.

Концептуальний аналіз сучасного наукового розуміння проблеми несвідомого заснований на теорії психоаналізу.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Психіка – суб'єктивний образ об'єктивного світу. Основні функції психіки: відображення впливів

навколишньої дійсності, регуляція поведінки і діяльності, усвідомлення людиною свого місця в навколишньому світі.

Психологічний аналіз особистості і професійної діяльності спирається на вивчення структури свідомості і психології пізнавальних процесів.

III. МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЇ

Методи наукових досліджень – це ті прийоми і засоби, за допомогою яких вчені одержують достовірні зведення, використовувані далі для побудови наукових теорій і вироблення практичних рекомендацій.

Основними методами одержання фактів у психології є спостереження, бесіда й експеримент. Кожен із цих загальних методів має ряд модифікацій, що уточнюють, але не змінюють їхню сутність.

Спостереження – найдавніший метод пізнання. Його примітивною формою – життєвими спостереженнями - користується кожна людина у своїй повсякденній практиці.

Спостереження полягає в навмисному, систематичному, цілеспрямованому і фіксованому сприйнятті зовнішніх проявів психіки. Розрізняють наступні види спостереження: зріз (короткочасне спостереження); лонгітюдинальне (довге, іноді протягом ряду років), вибіркове, стороннє, включене (коли спостерігач стає членом досліджуваної групи), зовнішнє спостереження (спостереження з боку), вільне, стандартизоване.

Один з різновидів спостереження – самоспостереження, безпосереднє або відстрочене (у спогадах, щоденниках, мемуарах людина аналізує, що вона думала, почувала, переживала).

Спостереження є складовою частиною бесіди та експерименту.

Бесіда як психологічний метод передбачає пряме чи непряме, усне чи письмове одержання від досліджуваного зведень про його діяльність, у яких об'єктивуються властиві йому психологічні явища. Види бесіди: невимушена бесіда, інтерв'ю, опитувальники. Найбільший результат приносить бесіда у випадку встановлення особистісного контакту дослідника з обстежуваною людиною.

Однак головним методом психологічного дослідження є експеримент - активне втручання дослідника в діяльність випробуваного з метою створення умов, за яких виявляється психологічний факт.

Буває лабораторний експеримент, він протікає в спеціальних умовах, використовується спеціальна апаратура, дії випробуваного визначаються інструкцією, випробуваний знає, що проводиться експеримент, хоча до кінця істинного змісту експерименту може не знати. Експеримент багаторазово проводиться з великою кількістю випробуваних, що дозволяє встановлювати загальні статистично достовірні закономірності розвитку психічних явищ.

Природний експеримент проводять у природних умовах життя, навчання, праці людей, причому люди не підозрюють, що над ними

проводиться експеримент (але його результати повинні бути зафіксовані, наприклад, схованою фотокамерою). Природні експерименти дозволяють виявляти більш достовірну інформацію, але не можуть проводитися багаторазово, оскільки втрачають свою природність і прихованість від випробуваних. В даний час проблема етичності проведення психологічних експериментів широко обговорюється. Так, використання схованої апаратури (фотокамер, відеокамер, диктофонів) вважається неетичним і неприпустимим, оскільки записуюча техніка може бути використана тільки за згодою випробуваного. Широту дослідження це, звичайно, обмежує, зате знижується ризик нанесення безсумнівної травми випробуваним.

Метод тестів представляє собою систему стандартизованих завдань, що дозволяють вимірювати рівень розвитку пізнавальних, інтелектуальних, типологічних і особистісних особливостей людини.

Тести можуть бути прогностичні і діагностуючі. Тести повинні бути науково обґрунтовані, надійні, і виявляти стійкі психологічні характеристики.

Моделювання як метод застосовується в тому випадку, коли дослідження зацікавленого явища шляхом простого спостереження, опитування, тестом чи експериментом ускладнене чи неможливе в силу складності або важкоприступності. Тоді прибігають до створення штучної моделі досліджуваного феномена, що повторює його основні параметри і передбачувані властивості. На цій моделі детально досліджують дане явище і роблять висновки про його природу.

Крім перерахованих методів, призначених для збору первинної інформації, в психології широко застосовуються різні способи і прийоми обробки цих даних, їх логічного і математичного аналізу для одержання вторинних результатів, тобто фактів і висновків, що впливають з інтерпретації переробленої первинної інформації. З цією метою застосовуються, зокрема, різноманітні методи математичної статистики, без яких найчастіше неможливо одержати достовірну інформацію про досліджувані явища, також методи якісного аналізу.

У психології існує особлива група методів, в основі яких лежить феномен проєкції. Проєктивні методики спрямовані на експериментальне дослідження тих особливостей особистості, які найменш за все доступні безпосередньому спостереженню або опитуванню. Вони ґрунтуються на єдиному психологічному механізмі «проєкції».

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Методи наукових досліджень – це ті прийоми і засоби, за допомогою яких вчені одержують достовірні зведення, використовувані далі для побудови наукових теорій і вироблення практичних рекомендацій. Основними методами психології є спостереження, бесіда, експеримент,

моделювання, метод тестів. У психології існують проєктивні методики, які ґрунтуються на єдиному психологічному механізмі «проєкції».

ІV. ОСНОВНІ ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ

Сучасна психологія становить широко розгорнуту систему знань, яка включає ряд окремих дисциплін. Ю.Л. Трофімов виділяє три великі групи галузей: теоретичну, науково-прикладну та практичну психологію.

Теоретична психологія.

Загальна психологія. Систематизує експериментальні дані, здобуті у різних галузях психологічної науки, розробляє фундаментальні теоретичні проблеми психології. Займається вивченням пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, властивостей особистості.

Історія психології Розглядає формування психологічних категорій і понять упродовж усього часу існування наукової психології, історію психологічних досліджень у різні часи в різних школах та перспективи розвитку психології як науки.

Експериментальна психологія Займається розробкою нових методів психологічного дослідження для більш глибокого вивчення психічної реальності.

Генетична психологія. Вивчає закономірності розвитку психіки тварин і людини у філогенезі (протягом біологічної еволюції усього живого та історичного розвитку психіки) і в онтогенезі (упродовж життя окремої особи).

Порівняльна психологія. Має предметом свого дослідження особливості психіки тварин (зоопсихологія) у порівнянні з психікою людини.

Соціальна психологія. Досліджує психічні явища у процесі взаємодії у великих та малих суспільних групах .Вивчає як люди спілкуються і взаємодіють один з одним. Виявляє, як соціальні умови впливають на поведінку людей).

Диференційована психологія. Психологія індивідуальних розбіжностей. Досліджує індивідуально-психологічні особливості психіки з урахуванням вікового рівня розвитку та механізмів функціонування психіки, ролі задатків і здібностей тощо.

Психофізіологія. Вивчає фізіологічні механізми діяльності мозку, нервової системи, які лежать в основі функціонування психіки.

Психологія особистості. Займається вивченням психічних властивостей людини як цілісного утворення, як певної системи психічних якостей.

Науково-прикладна психологія.

Науково - прикладна психологія поділяється на ряд галузей.

1. За видами діяльності та поведінки людини:

- психологія праці. Досліджує психологічні закономірності трудової діяльності людини, психологічні основи наукової організації праці;
- інженерна психологія вивчає особливості діяльності. Вивчає особливості діяльності оператора автоматизованих систем управління;
- психологія творчості. Досліджує закономірності творчої діяльності, фактори стимуляції творчого пошуку;
- військова психологія. Має предметом фактори ефективної поведінки людини в умовах бойових дій, питання підвищення боєздатності військово службовців;
- психологія управління та менеджменту. Здійснює дослідження процесів управління з метою досягнення позитивних результатів у суспільному житті;
- екологічна психологія. Досліджує психологічні фактори виникнення і її розв'язання проблем взаємозв'язку між людиною і природою, оптимізації цього зв'язку;
- психологія спорту. Вивчає закономірності поведінки людей в умовах спортивних змагань, проблеми психологічної реабілітації після участі в змаганнях та ін.

2. Науково-прикладна психологія за психологічними питаннями розвитку людини:

- вікова психологія. Досліджує онтогенез психічних властивостей особистості на різних вікових етапах;
- педагогічна психологія. Має своїм предметом закономірності навчання й виховання особистості;
- психологія аномального розвитку, або спеціальна психологія. До психології аномального розвитку відносяться: патопсихологія (розглядає відхилення у процесі розвитку психіки при різних формах мозкової патології); олігофренопсихологія (займається патологічним відхиленням психологічного розвитку, які визначаються природженими дефектами мозку); сурдопсихологія (вивчає особливості розвитку дітей з вадами слуху); тіфлопсихологія (допомагає розвиватись особистостям дітей із слабким зором або незрячим).

3. Науково-прикладна психологія за відношенням до нормальної або хворої психіки:

- психологія здоров'я. Наука про психологічні основи здорового способу життя, збереження та поліпшення здоров'я людини;
- медична психологія. Вивчає психологічні аспекти діяльності лікаря та особливості хворого.

4. Науково-прикладна психологія за відношенням до права.

За відношенням до права виділяється юридична психологія, що пов'язана з дослідженням проблем реалізації системи правової поведінки психологічними засобами. У центрі уваги цієї науки знаходяться психологічні проблеми узгодження людини і права як елементів однієї

системи. Вона розробляє рекомендації на підвищення ефективності системи «людина – право».

Предметом юридичної психології є вивчення закономірності поведінки людей в системі правових відносин, а також структури і видів юридичної діяльності.

Практична психологія функціонує і розвивається як система психологічних служб, спрямованих на надання безпосередньої допомоги людям у вирішенні їхніх психологічних проблем.

Структура практичної психології:

- психологічна служба сім'ї та соціального захисту населення. Займається забезпеченням, збереженням та розвитком національних традицій і культури сімейного життя, корекції та профілактики сімейних конфліктів;

- психологічна служба системи освіти. Психологічно забезпечує навчально-виховний процес, роботу з обдарованими та несумлінними учнями, професійну підготовку молоді, працюючи з дітьми, школярами, учнями, студентами, вчителями та викладачами;

- психологічна служба системи охорони здоров'я. Займається психологічним забезпеченням лікувального процесу і реабілітації хворих, інвалідів, психотерапією і психопрофілактикою;

- практична юридична психологія і педагогіка. Займається психологічним і соціологічним забезпеченням діяльності органів Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, суду, прокуратури, пенітенціарної системи, працюючи із співробітниками органів внутрішніх справ, судами, ув'язненими, правопорушниками, потерпілими;

- практична психологія і соціологія економіки та бізнесу. Має справу з вивченням психологічних умов економічної діяльності, впливу на неї різних форм власності.

- практична психологія праці та профорієнтації. Здійснює заходи щодо профорієнтації, профконсультації, професійного відбору, профадаптації;

- соціально-психологічна служба армії. Веде роботу з військової профорієнтації та профвідбору, психологічної підготовки військовослужбовців;

- практична психологія і педагогіка спорту. Здійснює заходи щодо відбору, психологічної підготовки, підтримки спортсменів, спортивних команд, тренерів в умовах спортивних змагань та ін.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Між галузями психологічної науки існують тісні зв'язки. Так теоретична психологія напрацьовує систему психологічних знань, що виступає фундаментом науково-прикладної та практичної психології. Факти, що розглядаються у науково-прикладній та практичній психології, узагальнюються засобами теоретичної психології, що сприяє постійному оновленню системи понять, категорій, принципів й надання більш ефективної допомоги у розвитку особистості та в її творчій діяльності.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Людина існує і будує своє життя у матеріальному світі, соціальному світі, який складається із міжособистісних відносин, спілкування і соціокультурних явищ; а також у світі власного «Я», в своєму духовному світі, у світі переживань, ставлення, станів.

Матеріальний і соціальний світ – явище зовнішнього порядку для людини. Світ її власного «Я» – внутрішній світ людини.

Специфічне коло явищ, які вивчає психологія – це все те, що складає внутрішній зміст нашого життя. Належність індивіду-суб'єкту є першою суттєвою ознакою психічного. Інша не менш суттєва риса психічного – це ставлення суб'єкта до незалежного від психіки, від свідомості об'єкта. Усвідомлення природи психічного визначає теоретичні завдання психології, специфіку психологічного пізнання. Психологія вивчає світ суб'єктивних процесів та станів, усвідомлюваних чи неусвідомлюваних людиною. Це наука про психіку і закономірностей її проявів та розвитку.

Психологія як наука за допомогою спеціальних методів розглядає і вивчає об'єктивні, реально існуючі психічні явища і факти. Узагальнюючи результати досліджень у системі наукових понять, вона виявляє особливості, закономірності побудови та розвитку психіки, функціонування її механізмів.

Психіку і поведінку людини неможливо зрозуміти без знання її природної та соціальної сутності. Тому вивчення психології передбачає знайомство з біологією людини, знання будови і функціонування центральної нервової системи. Зв'язок між психічними явищами і діяльністю центральної нервової системи розглядається фізіологією нервової діяльності. Психологія тісно пов'язана з історією суспільства і його культури, оскільки у формуванні вищих психічних функцій людини вирішальну роль зіграли головні історичні досягнення цивілізації – знаряддя праці і знакові системи. Людина – біосоціальна істота, тільки перебуваючи у суспільстві, формується людська психіка. У зв'язку з цим, поглибленому розумінню психіки людини сприяє знання основ соціології.

Свідомість, мислення та багато інших психічних явищ, які не дані людині від народження, формуються в онтогенезі (індивідуальному розвитку), у процесі її виховання й освіти. Звідси зрозумілий зв'язок психології з педагогікою.

Філософські учення про людину, про специфіку її буття, про природу людської свідомості і діяльність допомагають краще зрозуміти світ суб'єктивних (душевних) явищ, процесів і станів.

Психологія займається науковим дослідженням поведінки та внутрішніх психічних процесів і практичним застосуванням отриманих знань. Вона допомагає людині зрозуміти, враховувати індивідуальні особливості психіки оточуючих нас людей; орієнтуватися в особливостях особистості, мотивах поведінки, пам'яті, мислення, характеру і

темпераменту, в складних процесах міжособистісної взаємодії і спілкування. Психологія корисна людині для особистісних цілей, щоб розуміти стан своєї власної душі, а за необхідністю свідомо вносити в нього зміни. Вона просто необхідна для ділової людини, щоб приймати відповідальні рішення з урахуванням психологічного стану партнера.

Оволодіння психологічною культурою (системою психологічних факторів-напрямків) сприяє виконанню головних вимог, що пред'являються до професійної діяльності юриста.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: «психіка», «нервова система», «мозок», «свідоме», «несвідоме», «поведінка», «діяльність».

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Простежте наступність у розумінні природи психіки від давнини до нашого часу.
2. Визначите предмет і завдання психології. Поясніть яке значення для науки має їх встановлення.
3. Охарактеризуйте основні функції психіки.
4. Поясніть чим методи психології відрізняються від методів інших наук.
5. Обґрунтуйте які галузі психологічної науки найбільш пов'язані з майбутньою юридичною діяльністю.
6. Доведіть зв'язок психології з іншими науками.
7. Покажіть роль психології в оптимізації юридичної діяльності.

ТЕМА №3. ПСИХОЛОГІЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ (4 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Узагальнена характеристика психології пізнавальних процесів.
2. Чуттєві форми відображення дійсності.
3. Раціональні форми відображення дійсності.
4. Поняття про увагу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Варій М.Й. Психологія / Для студ. вищ. навч. закладів. / М.Й. Варій – К.: «Центр учбової літератури». – 2007.
2. Дрозденко К.С. Загальна психологія в практичному вимірі. Кредитно-модульний курс. Підручник. / К.С. Дрозденко – К. «Професіонал», 2007.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія. 3-тє видання перероблене та доповнене: Підручник / С. Д. Максименко – К.: ЦУЛ, 2010.
4. Пальм Г.А. Загальна психологія: навч. посіб. / Г.А. Пальм -К.: ЦНЛ, 2009.
5. Психологія / За редакцією Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь», 2005.
6. Сергеєнкова О.П. Загальна психологія: навч. посіб. / О.П. Сергеєнкова – К.: ЦУЛ, 2015.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Створити у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про психологію пізнавальних процесів; забезпечити розуміння специфічних особливостей й закономірностей сенсорних, перцептивних, мнемичних процесів; сформувати систему знань про види пам'яті, уваги, уяви, мислення. Усвідомити зв'язок теоретичного матеріалу з практикою, з особистісним досвідом; сформувати професійні настанови на всі пізнавальні процеси.

ВСТУП

Людина здійснює пізнавальну діяльність, бо вона активно ставить перед собою мету, намагається її досягти. Пізнання не є пасивним процесом, воно завжди поєднане з перетворенням пізнаного. В пізнанні розрізняють два ступені – так званого чуттєвого відображення і раціонального відображення.

Знання й урахування юристом закономірностей пізнавальних процесів підвищує ефективність професійної діяльності, сприяє раціональному розподілу сил і здібностей, розвитку таких професійних якостей як гнучкість розуму, гостра спостережливість, продуктивна пам'ять. Професійна компетентність юриста значною мірою визначається

навичками і прийомами використання психологічних знань в процесі рішення професійних задач.

Теоретична озброєність, наявність ґрунтовних знань з психології пізнавальних процесів сприяє формуванню у юристів здатності аналізувати та систематизувати інформацію з різних джерел; допомагає визначити можливості пізнання; оволодіти оптимальними формами та методами пізнавальної діяльності; дозволяє розвивати інформаційну культуру студента та пізнавальне ставлення до самого себе.

I. УЗАГАЛЬНЕНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЇ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Психічне відображення – найскладніший і найрозвиненіший вид відображення. Відображення впливів навколишньої дійсності – одна з основних функцій психіки. Психічне відображення носить як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Образи матеріального світу, що виникають у свідомості, є знімками, зліпками, копіями існуючих предметів, явищ, подій. Але для психіки не менш істотним є відношення до матеріального об'єкта, який вона відбиває. Вплив об'єктивної дійсності через конкретний стан людини, активне перетворення того, що відображається, обумовлюють суб'єктивність психічного відображення.

Психічні процеси забезпечують формування знань і первинну регуляцію поведінки і діяльності. До психічних процесів в їх конкретній цілісності відносяться пізнавальні процеси та емоційно-вольові процеси.

Центральною категорією психології пізнавальних процесів є категорія образу. Образ виступає вихідним пунктом і одночасно результатом будь-якого пізнавального акта. У широкому розумінні під образом розуміється будь-яка суб'єктивна форма відображення реальності.

Пізнання – обумовлений законами суспільного розвитку і нерозривно зв'язаний із практикою процес відображення і відтворення в людському мисленні дійсності.

Пізнання – це процес психічного відображення і сприйняття об'єктивного світу у свідомості, результатом якого є нове знання. Відображення – загальна властивість матерії, що полягає в здатності об'єктів відтворювати з різним ступенем адекватності ознаки, структурні характеристики і відносини інших об'єктів.

У процесі пізнання люди здобувають знання про реальні явища, усвідомлюють навколишній світ.

Знання — узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука.

Знання є головним компонентом освіти. Виділяють такі види знань: основні терміни і поняття, без яких неможливо зрозуміти жодного тексту, жодного висловлювання; факти щоденної дійсності та наукові факти, без знання яких неможливо зрозуміти закони науки, формувати переконання,

доводити і обстоювати ідеї; основні закони науки, що розкривають зв'язки й відношення між різними об'єктами та явищами дійсності; теорії, що містять систему наукових знань про певну сукупність об'єктів, методи пояснення та передбачення явищ певної предметної галузі; знання про способи діяльності, методи пізнання й історії здобуття знань (методологічні знання); знання про норми ставлення до різних явищ життя (оцінні знання).

Розглянуті види знань поділяють на теоретичні й фактичні.

Теоретичні знання — поняття, системи понять, абстракції, теорії, гіпотези, закони, методи науки.

Фактичні знання — одиничні поняття (знаки, цифри, букви, географічні назви, історичні особи, події).

Серед знань, що мають засвоїти учні у процесі навчання, особлива роль належить тим, які виражають способи діяльності і використовуються на практиці. Вони мають алгоритмічний характер (наприклад, знання про способи і порядок виконання арифметичних дій). У навчальних предметах вони оформлені у вигляді правил.

Пізнавальні процеси мають певну структуру:

- сенсорні (від латинської *sensus* – відчуття), пізнавальні процеси;
- перцептивні (від латинської *percipere* – сприймати) пізнавальні процеси;
- мнемічні (від грецької *μνημη* – пам'ять) пізнавальні процеси;
- інтелектуальні (від латинської *intellectus* – розум) пізнавальні процеси.

Сенсорні пізнавальні процеси відображають окремі властивості предметів і явищ. Психічний результат цієї дії називається відчуттям.

Перцептивні (від латинської *percipere* – сприймати) пізнавальні процеси відображають предмети і явища в їхньому цілісному виді. Психічні образи цих предметів і явищ називають сприйманням.

Мнемічні (від грецької *μνημη* – пам'ять) процеси створюють образи пам'яті. Перетворення уявлень пам'яті в нові образи – це процеси уяви.

Інтелектуальні (від латинської *intellectus* – розум) процеси відображають істотні зв'язки між явищами.

На відміну від пізнавальних процесів увага свого особливого змісту не має, вона як би з'являється всередині цих процесів.

Всі компоненти структури пізнавальних процесів взаємопов'язані між собою. Виділення окремих компонентів допомагає краще вивчити природу свідомості, процеси, що протікають у головному мозку.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Психічні процеси забезпечують формування знань і первинну регуляцію поведінки і діяльності. Пізнавальні процеси відносяться до психічних процесів. Пізнання – обумовлений законами суспільного розвитку і нерозривно зв'язаний із практикою процес відображення і відтворення в людському

мисленні дійсності. Існують чуттєві та раціональні форми відображення дійсності.

II. ЧУТТЄВІ ФОРМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ

До чуттєвих форм освоєння дійсності відносяться відчуття та сприймання.

Пізнавальна діяльність завжди розпочинається з чуттєвого відображення світу у відчуттях та сприйманні. Фізіологічна основа відчуттів – це складна діяльність органів, запах, дотик.

Відчуття поділяються на зорові, слухові, смакові, нюхові, шкірні, температурні, болючі, вібраційні.

Про положення тіла в просторі сигналізують статичні відчуття, а відчуття руху окремих частин тіла – кінестетичні.

Особливе місце в житті людини займають органічні відчуття, що виникають від рецепторів, розташованих у внутрішніх органах, і сигналізують про функціонування останніх. Ці відчуття утворюють самопочуття людини.

До органічних відчуттів відносять, у першу чергу, почуття голоду, спраги, насичення, а також комплекси болючих і полових відчуттів.

Відчуттям називається психічне відображення в корі головного мозку окремих властивостей предметів і явищ, що безпосередньо впливають на органи чуття. Відчуття - первинна форма відображення дійсності.

Більш складною і розвиненою, ніж відчуття, але тісно пов'язаною з ним формою чуттєвого пізнання світу є сприймання.

Сприймання дає цілісний образ предмета чи явища при безпосередньому впливі їх на органи чуття. Воно припускає наявність різноманітних відчуттів і протікає разом з відчуттями, але не може бути зведене до їх суми.

Сприйманням називають психічний процес відображення предметів і явищ дійсності в сукупності їхніх різних властивостей і частин при безпосередньому впливі їх на органи почуттів. Іноді вживають термін «перцепція», «перцептивний процес». Перцепція – сприйняття

Сучасні погляди на процес сприймання мають своїми джерелами дві протилежні теорії. Одна з них відома як теорія гештальта (образа). Прихильники цього напрямку вважали, що нервова система тварин і людини сприймає не окремі зовнішні стимули, а їхні комплекси: наприклад, форма, колір і рух предмета сприймаються як єдине ціле, а не окремо.

На противагу цій теорії біхевіористи доводили, що реально існують тільки елементарні сенсорні функції, і приписували здатність до синтезу тільки головному мозку.

Сучасна наука намагається примирити ці дві теорії. Передбачається, що сприймання носить комплексний характер, але «цілісність образу» є

продуктом синтезуючої діяльності кори головного мозку. Можна говорити про поступове зближення цих підходів.

Властивості сприйняття:

1. Цілісність, тобто сприйняття є завжди цілісний образ предмету. Образи предметів, що ми сприймаємо, не завжди дані в цілком готовому вигляді зі всіма елементами, а ми за допомогою мислення добудовуємо його до певної цілісної форми. Однак, здатність цілісного зорового сприйняття предмета не є вродженою, вона формується в процесі практики.

2. Константність сприйняття. Ми сприймаємо предмети як відносно постійні за формою, кольором, розміром і т.п. не залежно від мінливих фізичних умов сприйняття. Наприклад, якщо ми поглянемо на глядачів в театрі: всі обличчя здаються нам однаковими за розміром хоча вони знаходяться від нас на різній відстані.

3. Структурність сприйняття. Сприйняття не є простою сумою відчуттів. Ми сприймаємо фактично абстраговану від цих відчуттів узагальнену структуру. Наприклад, слухаючи музику, ми сприймаємо не окремі звуки, а мелодію.

4. Осмисленість (категоріальність) сприйняття. Сприйняття тісно пов'язане з мисленням, розумінням сутності предмета. Кожний предмет, що ми сприймаємо, ми позначаємо словом – поняттям і відносимо до певного класу. Навіть при сприйнятті незнайомого предмету ми намагаємося знайти в ньому подібності зі знайомими для нас об'єктами та віднести його до певної категорії

5. Вибірковість сприйняття. Виявляється в переважаючому виділенні одних об'єктів у порівнянні з іншими.

Сприйняття завжди суб'єктивне. Ту саму інформацію люди сприймають по-різному суб'єктивно, у залежності від минулого досвіду, від своїх інтересів, потреб, здібностей. Залежність сприйняття від змісту психічного життя людини, від особливостей її особистості зветься «апперцепцією».

Види сприймання: сприймання предметів, часу, відносин, рухів, сприймання людини.

У процесі пізнання людиною навколишньої дійсності сприйняття може переходити в спостереження.

Під спостереженням розуміють цілеспрямоване, планомірно здійснюване сприйняття об'єктів, у пізнанні яких зацікавлена особистість. Завдяки спостереженню забезпечується зв'язок сприйняття з мисленням і мовою.

Порушення сприймання.

Галюцинаціями звичайно називають сприймання, що виникли без наявності реального об'єкта.

Ілюзії сприймання - помилкове сприймання реальних речей чи явищ.

Афективні ілюзії найчастіше обумовлені страхом чи тривожним подавленим настроєм.

Вербальні ілюзії полягають у помилковому сприйманні змісту розмов навколишніх які реально відбуваються.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. До чуттєвих форм відображення дійсності відносяться відчуття та сприймання. Відчуттям називається психічне відображення в корі головного мозку окремих властивостей предметів і явищ, що безпосередньо впливають на органи чуття. Сприймання дає цілісний образ предмета чи явища при безпосередньому впливі їх на органи чуття. Воно припускає наявність різноманітних відчуттів і протікає разом з відчуттями, але не може бути зведене до їх суми. Відчуття та сприймання – початкові ланки пізнавального процесу.

ІІІ. РАЦІОНАЛЬНІ ФОРМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ

Раціональний – від лат. – розумний, доцільний, обґрунтований. До раціональних форм відображення дійсності відносяться: пам'ять, уява, мислення.

Пам'ять – це відображення предметів і явищ дійсності у психіці людини в той час, коло вони вже безпосередньо не діють на органи чуття.

Пам'ять – форма психічного відображення, що полягає в закріпленні, збереженні і наступному відтворенні минулого досвіду.

Пам'ять зв'язує минуле суб'єкта з його сьогоднішнім і майбутнім і є найважливішою функцією, що лежить в основі розвитку і навчання.

Основними процесами пам'яті є запам'ятовування, збереження, впізнання і відтворення.

Запам'ятовування – процес, спрямований на збереження в пам'яті отриманих вражень. Збереження – процес активної переробки, систематизації, узагальнення матеріалу, оволодіння ним. Впізнання і відтворення – процеси відновлення раніше сприйнятого. Розходження між ними полягає в тому, що впізнання має місце при повторній зустрічі з об'єктом, при повторному його сприйнятті. Відтворення ж відбувається під час відсутності об'єкта.

Класифікація видів пам'яті:

Види пам'яті залежно від того, що запам'ятовується і відтворюється:

- рухова пам'ять полягає у запам'ятовуванні та відтворенні людиною своїх рухів,

- емоційна пам'ять – це запам'ятовування і відтворення своїх емоцій і почуттів;

- образна пам'ять полягає в запам'ятовуванні образів, уявлень про предмети, властивостей і зв'язків між ними;

- словесно-логічна пам'ять. Змістом цієї пам'яті є наші думки, поняття, судження, що відображають предмети та явища з їх загальними властивостями, істотними зв'язками та відношеннями.

Види пам'яті за тривалістю і збереження матеріалу:

- короткочасна характеризується швидким запам'ятовуванням матеріалу, негайним його відтворенням і коротким строком зберігання;

- оперативна пам'ять – запам'ятовування, збереження і відтворення інформації в міру потреби в досягненні конкретної мети діяльності або конкретних операцій.

- довгочасна пам'ять базується на довгостроковій функції пам'яті, характеризується тривалим зберіганням і наступним використанням інформації в діяльності людини.

Види пам'яті в залежності від того, як процеси пам'яті включаються у структуру діяльності, як вони пов'язані з цілями та засобами:

- мимовільна пам'ять полягає в запам'ятовуванні та відтворенні матеріалу без спеціальної мети його запам'ятати або пригадати;

- довільна пам'ять – це запам'ятовування і відтворення, коли виникає потреба в навмисному заучуванні.

Види пам'яті за усвідомленням (розумінням) змісту матеріалу пам'яті:

- смислова пам'ять пов'язана з розумінням того змісту, що запам'ятовується;

- механічна пам'ять – це дослівне багаторазове повторення з метою його запам'ятовування.

Розвиток пам'яті залежить від того, як забезпечується управління цим процесом. Важливою умовою ефективного запам'ятовування є дотримання певних етапів та правил. Для того, щоб активно використати механізми пам'яті необхідно:

- чітко визначити мету запам'ятовування, при необхідності зв'язати її з життєвим і професійним досвідом або перспективами;

- визначити способи осмислення матеріалу (значеннєве угруповання, вибір головного, аналіз, порівняння й т.д.)

- виділити опори для запам'ятовування (план, схема, таблиця, образ, ключове слово й т.п.);

- включити різні види пам'яті у запам'ятовування.

- ураховувати правила пам'яті.

Пам'ять та її рівні розвитку є важливим показником інтелектуального розвитку людини взагалі. Пам'ять тісно зв'язана з увагою та мисленням.

Уява – це психічний процес створення нового у формі образу, ідеї.

В уяві відбувається образне передбачення результатів, що можуть бути досягнуті за допомогою тих чи інших дій.

Процес уяви властивий тільки людині і є необхідною умовою її трудової діяльності.

В уяві відбувається образне передбачення результатів, що можуть бути досягнуті за допомогою тих чи інших дій.

Види уяви:

Мимовільна (пасивна, ненавмисна) уява – це створення нових образів без яких-небудь зовнішніх побудників, без визначеного наміру з боку людини. Найбільш яскраво воно виступає в сновидіннях чи у напівсонному, дрімотному стані, коли уявлення виникають мимовільно, змінюються, з'єднуються і змінюються самі по собі, приймаючи іноді найфантастичніші форми.

Довільна (активна, навмисна) уява – створення нових образів за допомогою вольових зусиль. Вона являє собою навмисну побудову образів у зв'язку зі свідомо поставленим завданням в тім чи іншому виді діяльності.

Мрія – це образ бажаного майбутнього. Особливістю мрії є побудова тих образів, що поки ще не здійснені, а іноді і не можуть здійснитися.

Зразки, що людина створює у своїх мріях, відрізняються такими особливостями:

- яскравим, живим, конкретним характером, з багатьма деталями і подробицями;
- слабкою виразністю конкретних шляхів до здійснення мрії, уявою цих шляхів і засобів загалом (у виді якоїсь поки ще тенденції);
- емоційною насиченістю образу, його привабливістю для особистості, що мріє;
- прагненням з'єднати мрії з почуттям впевненості в її здійсненості, з жагучим прагненням до перетворення її в дійсність.

Творча уява – це створення нових образів у процесі творчої діяльності людини (у мистецтві, науці та ін.). Письменники, художники, скульптори, композитори, прагнучи відобразити життя в образах, прибігають до творчої уяви. Вони не просто фотографічно копіюють життя, але створюють художні образи, у яких це життя правдиво відбивається в її найбільш яскравих і узагальнених рисах. Разом із тим у цих образах відбиваються особистість письменника, художника, його світогляд, розуміння навколишнього життя, особливості властивого йому художнього стилю.

Відтворююча (репродуктивна) уява – це уява на основі прочитаного чи почутого. Вона має місце в тих випадках, коли людина за одним описом повинна уявити собі предмет, що ніколи нею раніше не сприймався. Наприклад, вона ніколи не бачила моря, але, прочитавши опис його в книзі, вона може собі уявити море в більш-менш яскравих і корисних образах.

Висновки: уява надає людині можливість виходити за межі реального світу, переміщувати речі та події в майбутнє, минуле, в інші світи та простори. Уяву інколи досить важко відрізнити від мислення.

Мислення найбільш узагальнена й опосередкована форма психічного відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях.

Мислення є одним із провідних пізнавальних процесів, його вважають найвищим ступенем пізнання.

Мислення є предметом вивчення не тільки психології, а й і філософії, логіки, фізіології та інших наук. Кожна з цих наукових дисциплін має свою сферу дослідження. Проблемою логіки є питання про істину, про пізнавальне відношення мислення до буття. Проблемою психології є протікання розумового процесу, розумової діяльності індивіда, у конкретному взаємозв'язку мислення з іншими сторонами свідомості.

Психологія мислення не може бути зведена до логіки, але разом із тим психологічне трактування мислення не може бути і відірваним від визначення об'єктивної сутності мислення в логіці. Функція мислення — розширення границь пізнання шляхом виходу за межі чуттєвого сприймання.

Задача мислення — розкриття відносин, зв'язків між предметами і відділення їх від випадкових збігів.

У змісті мислення виділяють: розумові операції, форми мислення, види мислення, способи мислення.

До розумових операцій відносяться: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизація.

Аналіз — це розумова операція розчленовування складного об'єкта на складові його частини.

Синтез — це розумова операція, що дозволяє в єдиному аналітико-систематичному процесі мислення переходити від частин до цілого.

Порівняння — це операція, що полягає в зіставленні предметів і явищ, їхніх властивостей і відносин один із одним і у виявленні, таким чином, спільності чи відмінності між ними.

Абстрагування — розумова операція, заснована на відволіканні від несуттєвих ознак предметів, явищ і виділенні в них основного, головного.

Узагальнення — це об'єднання багатьох предметів чи явищ по якійсь загальній ознаці.

Конкретизація — це рух думки від загального до частки.

Розрізняють конкретні форми мислення: поняття, судження, умовивід, аналогія.

Поняття — це відображення у свідомості людини загальних і істотних властивостей предмета чи явища.

Судження — основна форма мислення, у процесі якої утверджуються чи відбиваються зв'язки між предметами і явищами дійсності.

Умовивід — це виділення з одного чи декількох суджень нового судження. Розрізняють умовивід індуктивний, дедуктивний, за аналогією.

Аналогією називається такий умовивід, у якому висновок робиться на підставі часткової подібності між явищами, без достатнього дослідження всіх умов.

Класифікація видів мислення:

Види мислення за формою: наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне.

Наочно-дійове мислення – розв'язується безпосередньо в процесі діяльності.

Наочно-образне мислення – це мислення, що здійснюється на основі образів, уявлень того, що людина сприймала раніше.

Словесно - логічне мислення – це мислення, що втілюється в поняттях, логічних конструкціях і характеризується застосуванням мовних засобів.

Види мислення за характером задач, які розв'язуються: теоретичне, практичне.

Теоретичне мислення – спрямоване на виявлення глибинних та суттєвих зв'язків між предметами і явищами, знаходження узагальнених шляхи розв'язання професійних задач.

Практичне мислення – спрямоване на вирішення практичних задач, або перетворення практичних ситуацій.

Види мислення за ступенем розгорнутості: дискурсивне, інтуїтивне.

Дискурсивне (аналітичне) мислення опосередковане логікою міркувань, має чітко виражені етапи, значною мірою представлено у свідомості.

Інтуїтивне мислення не має чітко виражених етапів, мінімальне усвідомлене.

Види мислення за характером за ступенем новизни та оригінальності: репродуктивне, продуктивне.

Репродуктивне – відтворююче мислення. Продуктивне – мислення на основі творчої уяви.

Види мислення за характером адекватності відображення реальної дійсності: реалістичне, аутичне.

Реалістичне мислення спрямоване на зовнішній світ, відображає його і керується його реальними законами.

Аутичне мислення не залежить від дійсності, логічних законів і керується не ними, а бажанням людини.

Види мислення за впливом на емоційну сферу: патогенне, саногенне.

Патогенне мислення пов'язане з образою, соромом, невдачею, страхом та іншими негативними переживаннями.

Саногенне мислення можна вважати одним із варіантів позитивного мислення, воно сприяє подоланню негативних емоцій та психологічному оздоровленню людини.

Способи мислення: індукція, дедукція.

Індукція – це спосіб мислення, при якому умовивід йде від одиничних факторів до загального висновку.

Дедукція – це спосіб мислення, що здійснюється у зворотному порядку індукції.

Мислення – це завжди нерозривна єдність процесуального й особистісного. Індивідуальні розходження в розумовій діяльності людей можуть виявлятися в якостях мислення: широта, глибина, самостійність, критичність.

Широта мислення – це здатність охопити все питання цілком, не пропускаючи в той же час і необхідних для справи подробиць;

Глибина мислення – виражається в умінні проникати в сутність складних питань;

Самостійність мислення характеризується умінням людини висувати нові задачі і знаходити шляхи їхнього рішення, не прибігаючи до допомоги інших людей;

Гнучкість думки виражається в її волі від сковуючого впливу закріплених у минулому прийомів і способів рішення задач;

Швидкість розуму – здатність людини швидко розібратися в новій ситуації, обміркувати і прийняти правильне рішення;

Квапливість розуму виявляється в тому, що людина, не продумавши всебічно питання, вихоплює якусь одну сторону, поспішає дати рішення, висловлює недостатньо продумані відповіді і судження;

Критичність розуму – уміння людини об'єктивно оцінювати свої і чужі думки, ретельно і всебічно перевіряти усі висунуті положення і висновки;

Мислення – це завжди нерозривна єдність процесуального й особистісного. Індивідуальні розходження в розумовій діяльності людей можуть виявлятися в якостях мислення:

Синтетичний стиль мислення виявляється в тому, щоб створювати щось нове, оригінальне, комбінувати несхожі, часто протилежні ідеї, погляди, здійснювати уявні експерименти;

Ідеалістичний стиль мислення виявляється в схильності до інтуїтивних, глобальних оцінок без здійснення детального аналізу проблем. Люди з таким стилем мислення легко вирішують такі проблеми, де важливими факторами є емоції, почуття, оцінки та інші суб'єктивні моменти.

Прагматичний стиль мислення спирається на безпосередній особистий досвід, на використання тих матеріалів і інформації, що легко доступні, прагнучи якнайшвидше одержати конкретний результат (нехай і обмежений), практичний вигравш;

Аналітичний стиль мислення орієнтований на систематичний і всебічний розгляд питання чи проблеми в тих аспектах, що задаються об'єктивними критеріями, схильний до логічної, методичної, ретельної (з акцентом на деталі) манери рішення проблем;

Реалістичний стиль мислення орієнтований тільки на визнання фактів, і «реальним» є тільки те, що можна безпосередньо відчутти, особисто побачити чи почути. Характеризується конкретністю.

Таким чином, можна відзначити, що індивідуальний стиль мислення впливає на способи рішення проблем, на способи поведінки, на особистісні особливості людини.

Сукупність пізнавальних процесів людини визначає її інтелект. Інтелект – це глобальна здатність діяти розумно, раціонально мислити і добре справлятися з життєвими обставинами. Інтелект розглядається як здатність людини адаптуватися до навколишнього середовища.

Знаряддям інтелектуальної діяльності людини, і взагалі рішення розумових задач є мова.

Мова й мовлення є одним із засобів мислення, знаряддям інтелектуальної діяльності людини, і взагалі рішення розумових задач. є мова. Вимоги до мови юристів: змістовність, зрозумілість, виразність, дієвість.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. До раціональних форм відображення дійсності відносяться: пам'ять, уява, мислення.

Пам'ять – форма психічного відображення, що полягає в закріпленні, збереженні і наступному відтворенні минулого досвіду. Уява – це психічний процес створення нового у формі образу, ідеї. В уяві відбувається образне передбачення результатів, що можуть бути досягнуті за допомогою тих чи інших дій. Мислення найбільш узагальнена й опосередкована форма психічного відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях. Мислення є одним із провідних пізнавальних процесів, його вважають найвищим ступенем пізнання.

Мова й об'єктивовані в ній форми мислення – це певним чином раціоналізовані форми свідомості.

У такий спосіб за допомогою відчуття, сприйняття, пам'яті, уяви, мислення людина одержує й осмислює інформацію, відображає об'єктивний світ, перетворює його у свій суб'єктивний образ.

IV. ПОНЯТТЯ ПРО УВАГУ

Для сприймання будь-якого явища, осмислення, запам'ятовування необхідна увага.

Увага – не саме відображення, вона не має свого предмета пізнання. Це не самостійний психічний процес, а його необхідна умова. Увага є формою організації психічної діяльності людини, яка полягає в спрямованості й зосередженості свідомості на об'єктах, що забезпечує їх виразне відображення.

На відміну від пізнавальних процесів увага свого особливого змісту не має, вона як би з'являється всередині цих процесів.

Властивості уваги:

1. Обсяг. Вимірюється тією кількістю об'єктів, що сприймаються одночасно. У дорослої людини обсяг уваги дорівнює $7_{\pm} 2$ об'єктам. Об'єднані за змістом об'єкти сприймаються у великій кількості.

2. Зосередженість (концентрація) уваги. Це є ступінь зосередження свідомості на об'єкті. Концентрація уваги забезпечує поглиблене вивчення пізнаваних об'єктів і явищ, вносить ясність в уявлення людини про те чи інше явище.

3. Розподіл. Розподіл уваги виражається в умінні одночасно виконувати декілька дій чи вести спостереження за декількома процесами чи об'єктами.

4. Стійкість. Стійкість уваги виявляється у тривалості її зосередженості на об'єкті. На стійкість уваги значно впливає інтерес. Властивістю, протилежною стійкості, є відволікання.

5. Коливання – періодичне ослаблення уваги до конкретного об'єкта чи діяльності. Під час зосередженої діяльності, через 15-20 хвилин коливання уваги можуть привести до мимовільного відволікання.

6. Переключення уваги. Полягає в перебудові уваги, у переносі її з одного об'єкта на іншій.

Види уваги:

1. Мимовільна – сама собою виникаюча увага, викликана дією сильного, контрастного чи нового, несподіваного подразника чи виділенням об'єкту на певному фоні;

2. Довільна увага – це свідомо регульоване зосередження на об'єкті. Людина зосереджується не на тому, що їй цікаво чи приємно, а на тому, що повинна зробити;

3. Післядовільна увага – викликається через входження в діяльність і виникаючий у зв'язку з цим інтерес, у результаті тривалий час зберігається цілеспрямованість, знімається напруга і людина не втомлюється, хоча післядовільна увага може тривати години. Післядовільна увага є найефективнішою і найтривалішою.

Післядовільна увага - має ознаки як мимовільної – не вимагає спеціальних вольових зусиль, так і довільної – залишається цілеспрямованою та передбаченою.

Для сприймання будь-якого явища, осмислення, запам'ятовування необхідна увага. Увага – не саме відображення, вона не має свого предмета пізнання. Це не самостійний психічний процес, а його необхідна умова. Увага є формою організації психічної діяльності людини, яка полягає в спрямованості й зосередженості свідомості на об'єктах, що забезпечує їх виразне відображення. Знання видів і властивостей уваги сприяє самовдосконаленню всіх пізнавальних процесів, розвитку уважності юристів.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ. Для сприймання будь-якого явища, осмислення, запам'ятовування необхідна увага. Увага – не саме відображення, вона не має свого предмета пізнання. Це не самостійний психічний процес, а його необхідна умова. Увага є формою організації психічної діяльності людини, яка полягає в спрямованості й зосередженості свідомості на об'єктах, що забезпечує їх виразне відображення. Знання видів і властивостей уваги сприяє самовдосконаленню всіх пізнавальних процесів, розвитку уважності юристів.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Особистість реалізується в діяльності, яка можлива завдяки пізнанню оточуючого середовища. Пізнавальні процеси мають певну структуру: сенсорні пізнавальні процеси, перцептивні пізнавальні процеси, мнемічні пізнавальні процеси, інтелектуальні пізнавальні процеси.

Сенсорні пізнавальні процеси відображають окремі властивості предметів і явищ. Психічний результат цієї дії називається відчуттям.

Перцептивні пізнавальні процеси відображають предмети і явища в їхньому цілісному виді. Психічні образи цих предметів і явищ називають сприйманням.

Відчуття та сприймання відносяться до чуттєвих форм відображення дійсності.

Мнемічні процеси створюють образи пам'яті. Перетворення уявлень пам'яті в нові образи – це процеси уяви. Інтелектуальні процеси відображають істотні зв'язки між явищами. Пам'ять, уява, мислення відносяться до раціональних форм відображення дійсності.

На відміну від пізнавальних процесів увага свого особливого змісту не має, вона як би з'являється всередині цих процесів.

Знання й урахування юристом закономірностей пізнавальних процесів підвищує ефективність професійної діяльності, сприяє раціональному розподілу сил і здібностей, розвитку таких професійних якостей як гнучкість розуму, гостра спостережливість, продуктивна пам'ять. Професійна компетентність юриста значною мірою визначається навичками і прийомами використання психологічних знань у професійних ситуаціях у процесі спілкування.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: «відображення», «свідомість», «пізнавальна діяльність», «відчуття», «сприймання», «пам'ять», «увага», «уява», «мислення», «мова».

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема,

висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Охарактеризуйте структуру когнітивної сфери особистості.
2. Визначите основні властивості відчуттів.
3. Визначите основні властивості сприймання.
4. Поясніть, що спільного й відмінного у відчуттях та сприйманні як процесах психічного відображення дійсності.
5. Охарактеризуйте пам'ять та її місто в системі психічних процесів.
6. Дайте загальну характеристику мислення.
7. Назвіть види уяви.
8. Доведіть взаємодію розвитку пам'яті, мислення та уяви.
9. Поясніть, чому увага не є самостійним психічним процесом.
10. Зробіть порівняльний аналіз чуттєвого та абстрактно-логічного відображення.

ТЕМА №4. ПСИХІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ СОБИСТОСТІ (4 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття особистості в психології.
2. Спрямованість особистості.
3. Темперамент.
4. Характер.
5. Здібності

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Варій М.Й. Психологія / Для студ. вищ. навч. закладів. / М.Й. Варій – К.: «Центр учбової літератури». – 2007.
2. Дрозденко К.С. Загальна психологія в практичному вимірі. Кредитно-модульний курс. Підручник. / К.С. Дрозденко – К. «Професіонал», 2007.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія. 3-тє видання перероблене та доповнене: Підручник / С. Д. Максименко – К.: ЦУЛ, 2010.
4. Пальм Г.А. Загальна психологія: навч. посіб. / Г.А. Пальм -К.:

ЦНЛ, 2009.

5. Психологія / За редакцією Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь», 2005.

6. Сергеєнкова О.П. Загальна психологія: навч. посіб. / О.П. Сергеєнкова – К.: ЦУЛ, 2015.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Сформувати у здобувачів вищої освіти систему знань про склад і структуру особистості, її психічні властивості; забезпечити розуміння значення психологічних знань у процесі особистісного зростання і професійного самовизначення; сформувати здатність до активного застосовування знань про психічні властивості особистості при розв'язанні професійних завдань та в процесі самовиховання.

ВСТУП

Категорія особистості належить в психологічній науці до числа базових. Психологи досліджують структуру особистості, внутрішній світ особистості, фактори, які визначають розвиток особистості та поведінку людини. Ці дослідження мають не тільки теоретичну цінність. Вивчення особистості тісно зв'язано з необхідністю рішення різноманітних практичних задач.

В юридичній діяльності використання психологічних знань і методів тісно зв'язано з необхідністю враховувати цілісність особистості як суб'єкта та об'єкта психологічного впливу.

Психологічні знання з теми сприяють забезпеченню якості підготовки юристів з позиції розвитку особистості, її ціннісно-мотиваційної сфери; допомагають формуванню практичних навичок щодо проектування організації власної професійної діяльності з урахуванням людського фактора.

В лекції подається загальне уявлення про особистість – основи, функції, властивості, а також про психічні стани як одну із форм проявлення психіки людини.

I. ПОНЯТТЯ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ

Людина — це біопсихосоціальна істота, що володіє членороздільним мовленням, свідомістю, вищими психічними функціями (абстрактно-логічне мислення, логічна пам'ять і т.п.), здатна створювати знаряддя праці, користуватися ними в процесі суспільної праці.

Ці специфічні людські особливості і властивості (мова, свідомість, трудова діяльність і ін.) не передаються людям у порядку біологічної спадковості, а формуються в них довічно, у процесі засвоєння ними культури, створеної попередніми поколіннями.

Життя і діяльність людини обумовлені єдністю і взаємодією біологічного і соціального факторів при ведучій ролі соціального.

Людина — це біологічна істота, що належить до типу ссавців виду «*homo sapiens*». На відміну від тварин, наділена свідомістю. У неї особлива тілесна організація: прямоходіння, наявність рук, пристосованих до праці, мозок і т.п.

Людина — це представник цілком визначеного біологічного виду, що відрізняється від інших тварин конкретними специфічними особливостями і рівнем фізіологічного і психічного розвитку, наділена свідомістю, здатна мислити, говорити і приймати рішення, контролювати свої дії, вчинки, емоції, і почуття.

Індивід - людина з погляду її психофізіологічних особливостей (індивідуальних особливостей).

У понятті людини як індивіда виражаються дві основні ознаки:

1. людина — це своєрідний представник інших живих істот, продукт філо - і онтогенетичного розвитку, носій видових рис;

2. окремий представник людської спільності; вихідне за рамки природної (біологічної) обмеженості, соціальна істота, що використовує знаряддя, знаки, і через них оволодіває власною поведінкою і психічними процесами.

Обидва значення поняття взаємозалежні й описують людину як істоту своєрідну. Найбільш загальними характеристиками індивіда є: цілісність і своєрідність психофізіологічної організації: стійкість у взаємодії з навколишнім середовищем; активність.

У повсякденному житті під індивідом розуміють конкретну людину з усіма властивими їй особливостями.

Особистість - соціально-психологічна сутність людини, що формується в результаті засвоєння людиною суспільних форм свідомості і поведінки, суспільно-історичного досвіду людства (особистістю ми стаємо під впливом життя в суспільстві, виховання, навчання, спілкування, взаємодії).

Психологія враховує, що особистість не тільки є об'єктом суспільних відносин, не тільки випробовує соціальні впливи, але переломлює, перетворює їх, оскільки поступово особистість починає виступати як сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи суспільства. Ці внутрішні умови являють собою сплав спадково-біологічних властивостей і соціальне обумовлених якостей, що сформувалися під впливом попередніх соціальних впливів.

В міру формування особистості внутрішні умови стають все більш глибокими, у результаті той самий зовнішній вплив може по різному впливати на різних людей по різному. Таким чином, особистість — не тільки об'єкт і продукт суспільних відносин, але й активний суб'єкт діяльності, спілкування, свідомості, самосвідомості.

Особистість є поняття соціальне, вона виражає усе, що є в людині надприродного, історичного. Особистість не вроджена, але виникає в результаті культурного і соціального розвитку. У психології під

особистістю мається на увазі ядро, що інтегрує початок, що зв'язує воедино різні психічні процеси індивіда і ті, які надають його поведінці необхідну послідовність і стійкість.

Особистість - це поняття, що позначає людського індивіда як суб'єкта відносин і свідомої діяльності, стійку систему соціально значимих рис. Отже, особистість - це: конкретна людина, яка усвідомлює своє місце і роль у суспільстві, займається свідомою діяльністю, володіє індивідуальними особливостями. Індивідуальність - це особистість в її своєрідності.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Особистість — це конкретна людина, яка усвідомлює своє місце і роль у суспільстві, займається свідомою діяльністю, володіє індивідуальними особливостями. Проблема особистості є однією із центральних в теоретичній і прикладній психології.

В кожній із цих психологічних дисциплін проблема особистості включена в певний контекст і відповідну систему пограничних для неї проблем, понять і операцій дослідження. В загальній психології спеціальне значення мають вивчення психічних властивостей. До психічних властивостей належать: спрямованість, темперамент, характер, здібності.

II. СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Спрямованість — найважливіша властивість особистості, у якій виражається динаміка розвитку людини як суспільної істоти, головні тенденції її поведінки. Це така психічна властивість, у якій виражаються потреби, мотиви, світогляд, установки, інтереси, цілі людини.

Потреби — це необхідність людини у певних умовах життя і розвитку.

Потреби особистості – це нестаток суб'єкта в чомусь конкретному, у певних умовах життя і розвитку. Потреби — основне джерело активності людини і тварин; внутрішній стан нестатку, що виражає їхню залежність від конкретних умов існування. Вони спонукують людину до активності. Щоб жити, люди створюють і розвивають суспільне виробництво матеріальних і духовних цінностей. Потреби — джерело активності людини. Щоб задовольнити потреби, людина повинна вишукувати ті чи інші засоби, а тому вирішувати певні теоретичні і практичні задачі.

Потреби — це передумова, результат не тільки власне трудової діяльності людей, але і пізнавальних процесів. Тому потреби виступають як такі стани особистості, завдяки яким здійснюються регулювання поведінки, визначаються спрямованості мислення, почуттів і волі людини.

Потреби характеризуються такими ознаками:

По-перше, будь-яка потреба має свій предмет, тобто вона завжди є усвідомлення нестатку в чомусь.

По-друге, будь-яка потреба здобуває конкретний зміст в залежності від того, в яких умовах і якими способами вона задовольняється.

По-третє, потреба має здатність відтворюватися. Серцевиною соціально-мотиваційних якостей є соціально зрілий світогляд – сукупність ідей, переконань, поглядів на життя та суспільство. Будь-який співробітник правоохоронних органів може успішно виконувати свою роботу, лише розуміючи життя суспільства, займаючи суспільно правильну позицію в розв’язанні професійних проблем.

Правнику повинна бути притаманна гостра потреба особистісної участі в створенні і здійснюванні правової держави, потреба присвятити своє життя юридичної діяльності. Для розвинутої спрямованості юриста властиві стійкі її характеристики, справжній, глибокий інтерес до пошуку шляхів ефективної боротьби зі злочинністю та захист інтересів громадян.

Потреби виражаються в мотивах, тобто безпосередніх спонуканнях до діяльності. Мотиви особистості – внутрішня психологічна активність, що організує та планує діяльність і поведінку, в основі яких лежить необхідність задоволення потреби. Це спонукання до діяльності, пов’язане із задоволенням певної потреби.

Професійно мотиваційні якості – друга підгрупа, що характеризує спрямованість юриста, яка діє безпосередньо в процесі професійної діяльності і в зв’язку з нею.

Світогляд особистості - це сформована система переконань, наукових поглядів на природу, суспільство, людські відносини, що стали її внутрішнім надбанням і відклалися у свідомості у виді визначених життєвих цілей і інтересів, відносин, позицій. Світогляд - система поглядів на природу, суспільство і людське мислення.

Установки особистості - це її внутрішня настроєність на здійснення тієї чи іншої діяльності чи гальмування власної активності. Установки мають важливе функціональне значення: виступають як стани готовності, що дозволяють особистості ефективніше виконувати визначену діяльність

Інтереси - це активна пізнавальна спрямованість людини на той чи інший предмет, явище або діяльність при позитивному емоційному ставленні до них. Інтереси людини визначаються суспільно-історичними й індивідуальними умовами її життя. Вони спонукають опановувати знаннями, розширювати кругозір, змушують активно шукати шляхи і способи заглибленого пізнання, переборювати труднощі і перешкоди.

Інтерес — це виборче ставлення до об’єкта в силу його життєвого значення й емоційної привабливості. Він виникає на основі потреби, але не зводиться до неї. Потреба виражає необхідність, а інтерес — особисту схильність до якоїсь діяльності.

Цілі особистості - це найбільш значимі для особистості предмети, явища, задачі й об’єкти, досягнення і володіння якими складає сутність її життя і діяльності. Це усвідомлений образ результату, що передбачається, на досягнення якого спрямована дія людини.

Ціннісні орієнтації — система відносин особистості до соціально-політичних і моральних норм суспільства.

Ідеал — це зразок, з якого впливає людина в діяльності і поведінці.

Переконавання — певні положення, судження, думки, принципи й ідеали, знання про природу і суспільство, в які людина вірить, в істинності їх не сумнівається, прагне до того, щоб керуватися ними у житті. Це те, що не тільки зрозуміло, осмислено, але і глибоко відчуте і пережито.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Спрямованість особистості визначає цілісну структуру особистості. В основі спрямованості особистості лежить виникаюча в процесі життя і виховання людини стійка домінуюча система мотивів. Це така психічна властивість, у якій виражаються потреби, мотиви, світогляд, установки, інтереси, цілі людини. Спрямованість особистості може виявлятися в різних сферах її життєдіяльності.

III. ТЕМПЕРАМЕНТ

Діяльність і повсякденна поведінка людини залежить від соціальних умов, у яких формувалася особистість, і від особливостей природної організації" людини.

Темперамент — сукупність типологічних особливостей людини, що виявляються в динаміці її психічних процесів: у швидкості і силі її реакцій, в емоційному тонусі її життєдіяльності.

Темперамент — це прояв у психіці людини вродженого типу нервової діяльності. Як уже відзначалося в першому розділі, у дослідженнях І.П. Павлова були встановлені три основні властивості нервових процесів — сила, урівноваженість і рухливість. Різні комбінації цих властивостей утворюють такі чотири типи вищої нервової діяльності:

I. Сильний, урівноважений (процес порушення збалансований із процесом гальмування), рухливий (процеси порушення і гальмування легко змінюють один одного). Цьому типу вищої нервової діяльності відповідає сангвінічний темперамент.

І.П. Павлов дає наступну характеристику особливостей сангвінічного темпераменту. «Сангвінік — гарячий, дуже продуктивний діяч, але лише тоді, коли в нього є багато цікавої справи, тобто постійне порушення. Коли ж такої справи немає, він стає сумним, млявим...».

Сангвінік відрізняється легкою пристосовністю до умов життя, що змінюються, підвищеною контактністю з оточуючими людьми, товариськістю. Почуття сангвініка легко виникають і швидко змінюються. У сангвініка швидко утворюються тимчасові зв'язки, його стереотипи досить рухливі. У новій обстановці він не відчуває скутості, здатний до швидкого переключення уваги і діяльності. Людям із сангвінічним темпераментом більше за все підходить діяльність, що вимагає швидких реакцій, значних зусиль, розгалуженості уваги.

II. Сильний, неурівноважений (процес порушення переважає над процесом гальмування), рухливий. Цьому типу вищої нервової діяльності відповідає холеричний темперамент.

Холеричний тип, відзначає І.П. Павлов,- це явно бойовий тип,

задерикуватий, легко і незабаром дратується. Захопившись якою-небудь справою, надто налягає на свої засоби і сили і зрештою рветься, виснажується більше, ніж треба. Для холерика характерна підвищена емоційна реактивність, швидкий темп і різкість у рухах, велика енергія і прямолінійність у відносинах. Підвищена збудливість холерика при несприятливих умовах може стати основою запальності і навіть агресивності.

За відповідної мотивації холерик здатний переборювати значні труднощі, віддаватися справі з великою пристрасстю. Для нього характерна різка зміна настроїв. Найбільшої результативності людина з холеричним темпераментом досягає в діяльності, що вимагає підвищеної реактивності і значної одноразової напруги сил

III. Сильний, урівноважений, інертний (процеси порушення і гальмування мало рухливі). Цьому типу вищої нервової діяльності відповідає флегматичний темперамент.

Флегматик — спокійний завжди рівний, наполегливий і завзятий трудівник життя. Реакції флегматика трохи уповільнені, настрої стійкий. Емоційна сфера зовні мало виражена. У складних життєвих ситуаціях флегматик залишається досить спокійним і витриманим, не допускає імпульсивних, рвучких рухів, тому що процеси гальмування в нього завжди врівноважують процес порушення. Правильно розраховуючи свої сили, флегматик виявляє велику наполегливість у доведенні справи до кінця. Переключення уваги і діяльності трохи уповільнено. Його стереотипи малорухомі і поведінка в ряді випадків недостатньо гнучка. Флегматик досягає найбільших успіхів у тих видах діяльності, що вимагають рівномірної напруги сил, посидючості, стійкості уваги і великого терпіння.

IV. Слабкий (нервова система не витримує великого і тривалого навантаження), неуврівноважений, інертний. Цьому типу вищої нервової діяльності відповідає меланхолійний темперамент.

Меланхолічний темперамент, - відзначає І.П.Павлов, - є явно гальмовий тип нервової системи. Для меланхоліка, мабуть, кожне явище життя стає гальмуючим його агентом, раз він ні в що не вірить, ні на що не сподівається, в усьому бачить і очікує тільки погане, небезпечне».

Меланхолік відрізняється схильністю до глибоких переживань навіть із приводу незначних подій. Його почуття легко виникають, погано стримуються, зовні чітко виражені. Сильні зовнішні впливи ускладнюють його діяльність. Він інтровертований, замкнутий, утримується від контактів із незнайомими людьми, уникає нової обстановки. За певних умов життя в нього легко формується сором'язливість, боязкість, нерішучість і навіть боягузтво. У сприятливій стабільній обстановці меланхолік може досягти значних успіхів у таких видах діяльності, що вимагають підвищеної чутливості і реактивності.

Слово «темперамент» походить від латинського «letrego» — змішаний

у належному співвідношенні.

Назви темпераментів вперше ввів давньогрецький лікар Гіппократ (IV в. до н.е.), що зв'язував види темпераментів з перевагою в організмі людини різних рідин: крові (сангвіс) — у сангвініка, жовтої жовчі (холе) — у холерика, слизу (флегми) — у флегматика і чорної жовчі (мелайна холе) — у меланхоліка.

Отже, темперамент є індивідуально-своєрідною сукупністю природно-обумовлених психічних особливостей індивіда.

До цих особливостей належать:

- загальна нервово-психічна активність — інтенсивність, напруженість, темп і ритм реакцій, дій, особливості їхнього зростання і згасання, що виявляються в моторній, інтелектуальній і комунікативній сферах індивіда;

- емоційна організація індивіда — збудливість, реактивність, стійкість, контрольованість емоцій.

Темперамент визначає тільки динамічні особливості способів діяльності і поведінки. Розглянуті вище чотири види темпераменту звичайно не бувають представлені в «чистому» виді. Люди, як правило, мають змішані темпераменти, але той чи інший вид темпераменту є ведучим, основним.

Так, наприклад, у межах слабкого типу вищої нервової діяльності розрізняється кілька різновидів за урівноваженістю і рухливістю нервових процесів.

Психічні стани, які викликані різними життєвими обставинами, значною мірою залежать від темпераменту людини. Там, де холерик допускає вибух гніву, переходить в афективний стан, флегматик здатний прийняти інше рішення.

Вольові дії холерика емоційно рвучкі, флегматика — методично наполегливі.

Однак культура поведінки людини залежить не від темпераменту, а від виховання. У залежності від того, як людина ставиться до тих чи інших явищ, до життєвих задач, до оточуючих людей, вона мобілізує відповідну енергію, стає здатною до тривалої напруги, змушує себе змінювати швидкість своїх реакцій і темп роботи. Вихований і досить вольовий холерик здатний виявляти стриманість, переключати свою увагу на інші об'єкти, хоча це йому дається на превелику силу, ніж, наприклад, флегматику.

Під впливом життєвих умов, певного образу дій у холерика може сформуватися інертність, повільність, безініціативність, а в меланхоліка — енергійність і рішучість. Життєвий досвід і виховання людини маскують прояв типу вищої нервової діяльності і темпераменту людини.

Окремі сильні психічні потрясіння, складні конфліктні ситуації можуть раптово демаскувати, загострити ту чи іншу природну динамічну особливість психіки людини.

Дослідження І. П. Павлова показали, що властивості особистості залежать від природної організації людини, але не визначаються нею. В експериментах І.П.Павлова було доведено, що нервова діяльність людини пластична, піддається змінам.

В залежності від умов життя і діяльності людини окремі властивості її темпераменту можуть підсилюватися чи послаблятися. У той же час властивості темпераменту мають тенденцію більш різко виявлятися з віком людини. Темперамент не є ціннісним критерієм особистості; він не визначає потреб, інтересів, поглядів особистості. У тому самому виді діяльності люди з різними темпераментами можуть досягти геніальних успіхів.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

Темперамент пов'язаний із типологічними властивостями нервової системи. Темперамент – це динамічна характеристика психічної діяльності. Поняття «динамічна характеристика психічної діяльності» відмежовує темперамент від змісту духовного життя особистості (світогляду, ідеалів, переконань, і т.д.), яке з темпераментом (і з типом нервової системи) не зв'язано.

До темпераменту треба відносити, на думку В.Русанова, тільки таку психічну властивість, яка: успадковується, високо корелюється властивостями нервової системи і властивостями інших біологічних підсистем, стійке протягом тривалого періоду життя людини, універсальне і виявляється у всіх сферах діяльності та життєдіяльності, характеризує мірі активного напруження людини, відносно не залежить від змісту діяльності, спілкування і пізнання.

Темперамент як психічний прояв властивостей нервової системи має пряме відношення до природної основи характеру. З іншого боку, типологічні властивості нервової системи мають не менш близьке відношення до природної основи здібностей, до того, що як правило називається задатками.

IV. ХАРАКТЕР

У поведінці і діяльності людини виявляються різні психічні особливості. Одні з них не істотні, не впливають на поведінку і діяльність людини. Інші є істотними, але не мають значення для всієї поведінки людини. У психіці людини існує і така сукупність стійких істотних властивостей, що виявляється у всіх видах діяльності.

Характер — придбані в конкретних соціальних умовах загальні способи взаємодії особистості із середовищем, що складають тип її життєдіяльності. У перекладі з грецької мови слово «характер» означає «креслити», «залишати відбиток», а в переносному значенні - чітко виражені загальні риси поведінки.

Своєрідність характеру кожної людини визначається її

спрямованістю і особливостями здійснення діяльності — вольовими якостями. Діяльність і поведінка людини спрямовуються стійкою системою відносин.

Система стійких відносин особистості підрозділяється на наступні групи: ставлення людини до суспільства, мікросередовища, до окремих людей, ставлення людини до самої себе, ставлення до праці й інших видів діяльності; ставлення до речей як продуктів людської праці.

Усі сфери відносин особистості взаємозалежні. Так, ставлення до результатів праці залежить від ставлення людини до інших людей. Однак окремі групи цих відносин у структурі особистості можуть здобувати ведучу роль.

Поряд з вищевказаним підрозділом відносин особистості за змістом розрізняються властивості цих відносин, що також виявляються у виді окремих якостей характеру особистості. Розрізняються такі властивості відносин особистості: соціальна значимість відносин людини, рівень їхньої суспільної цінності; розмаїтість потреб особистості, широта її інтересів і усвідомлення центральних стрижневих інтересів, що визначають цілеспрямованість особистості; ступінь стійкості відносин, що визначає послідовність і наполегливість особистості в досягненні мети - цілісність характеру.

Розрізняються риси характеру і типи характерів.

Індивідуально-типологічні сполучення ціннісних орієнтацій і регуляційних особливостей особистості визначають риси характеру.

Різноманітні риси характеру поєднуються в такі групи:

1. Вольові риси характеру — стійкі індивідуально-типологічні особливості свідомої, поняттєво-опосередкованої регуляції діяльності і поведінки. До них відносяться: цілеспрямованість, самостійність, рішучість, наполегливість, витримка і самовладання, рішучість, мужність, сміливість, дисциплінованість.

2. Емоційні риси характеру - стійкі індивідуально-типологічні особливості безпосереднього, спонтанного регулювання поведінкою.

За емоційними якостями розрізняються натури: емоційно-вразливі (підвищена емоційна реактивність), сентиментальні (підвищена пасивно-споглядальна емоційність), жагучі, експресивні (підвищена емоційність, зв'язана з бурхливою, стрімкою діяльністю), малоемоціональні (емоції не грають значної ролі в діяльності).

3. Інтелектуальні риси характеру - стійкі індивідуально-типологічні особливості розумових здібностей.

За інтелектуальними якостями розрізняються натури з теоретичним чи практичним складом розуму, з різним ступенем гнучкості і глибини інтелекту, швидкістю протікання розумових процесів, з різною здатністю до творчого перетворення елементів досвіду; до самостійності в постановці і рішенні нових проблем. Серед якостей, що характеризують інтелектуальний склад особистості, виділяються продуктивність розуму, її

оригінальність, ясність і інші, тобто загальна інтелектуальна обдарованість, володіння узагальненими способами мислення, а також стійка інтелектуальна спрямованість особистості — допитливість, розважливість, вдумливість та ін.

Інтелектуальні риси характеру так само, як і його вольові й емоційні якості, формуються на основі переважних його взаємодій із середовищем.

Ті самі якості характеру в різних людей виявляються своєрідно. Це залежить від типу вищої нервової діяльності, темпераменту, біологічних особливостей організму, від стану нервової системи, серцево-судинної й ендокринної систем, віку і т.п. Окремі якості характеру здобувають найбільше значення в різних видах діяльності.

Поряд з окремими рисами характеру можна виділити загальний спосіб адаптації особистості до дійсності - тип характеру людини. Під час визначення типу характеру виділяється те істотно загальне в характерах окремих груп людей, що визначає стиль їхньої життєдіяльності, спосіб адаптації до навколишнього середовища.

Типи характеру поєднуються в такі групи:

1. Гармонічно цілісний тип, який добре адаптується у різних ситуаціях. Цей тип характеру відрізняється стійкістю відносин і в той же час високою пристосовністю до навколишнього середовища. У людини з таким типом характеру відсутні внутрішні конфлікти, її бажання збігаються з тим, що вона робить. Це товариська, вольова, принципова людина.

2. Внутрішньо конфліктний тип, але зовні погоджений із середовищем. Цей тип характеру відрізняється суперечливістю між внутрішніми спонуканнями і зовнішньою поведінкою, що, погоджуючись з вимогами середовища, здійснюється з великою напругою.

Людина з таким типом характеру схильна до імпульсивних дій, однак ці дії постійно стримуються вольовими зусиллями. Система її відносин стійка, комунікативні властивості досить розвинені.

3. Конфліктний тип зі зниженою адаптацією. Цей тип характеру відрізняється конфліктністю між емоційними спонуканнями і соціальними обов'язками, імпульсивністю, перевагою негативних емоцій, нерозвиненістю комунікативних властивостей

4. Варіативний тип, що адаптується до будь-яких умов у результаті нестійкості позицій, безпринципності. Цей тип характеру свідчить про низький рівень розвитку особистості, про відсутність стійкого загального способу поведінки. Безхарактерність, постійне пристосовництво до зовнішніх обставин є сурогатом пластичності веління; її не слід змішувати зі справжньою пасивністю поведінки, зі здатністю враховувати обставини для досягнення своїх основних цілей, не відступаючи при цьому від соціальне позитивних норм і вимог.

Характер не є спадкове придбаним комплексом властивостей особистості. Доброта людини, її працьовитість і інші якості формуються в

соціальних умовах. Однак індивідуальна своєрідність способів дії у визначеній мірі залежить від особливостей типу вищої нервової діяльності. Так, товариськість швидше формується і яскравіше виявляється в сангвініка, а стриманість — у флегматика.

Характер людини формується поступово, у процесі активної систематичної діяльності.

У результаті досліджень німецького психолога Леонгарда виділений особливий тип характеру — акцентуована особистість — крайній варіант норми, індивід зі слабкими місцями» у психіці. Акцентуації характеру — означають надмірну виразність окремих рис характеру і їхнє сполучення, що представляють крайні варіанти норми поведінки.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ. Характер — це загальна регулятивна особливість особистості, що формується у відповідних умовах життя. Характер є індивідуально-типологічним сполученням ціннісних орієнтацій і регуляційних особливостей особистості. Розрізняються риси характеру і типи характерів. Риси характеру виражаються в окремих загальних особливостях поведінки, а тип характеру виражаються у загальних способах взаємодії із середовищем. Основою виховання характеру є система впливів на спрямованість особистості і відповідна організація способів життєдіяльності людини.

V. ЗДІБНОСТІ

Здібності — сукупність таких психічних особливостей людини, що дозволяють їй успішно займатися й опановувати одну чи кілька видів діяльності. Фізіологічною основою здібностей є задатки.

Задатки — вроджена схильність людини до визначених видів діяльності.

Типи здібностей:

Спеціальні здібності (професійні) — можливість розвитку окремих психічних процесів чи властивостей особистості для якого-небудь конкретного роду діяльності.

Загальні здібності — сприятливі можливості розвитку особливостей психіки людини, що однаково важливі для багатьох видів діяльності (розвиток спритності, кмітливості і т.п.).

Обдарованість — сукупність загальних і спеціальних особливостей, властивих конкретній людині, що виділяє її серед інших людей за однакових умов навчання і виконання якої-небудь діяльності.

Талант — високий ступінь обдарованості, реалізований у певній галузі.

Геніальність — вищий ступінь обдарованості, що виражається в результатах, досягнутих одночасно в ряді галузей діяльності.

ВИСНОВКИ ДО П'ЯТОГО ПИТАННЯ. Здібності не з'являються на порожньому місці, В основі розвитку здібностей лежать певні природжені особливості людини, її задатки. Здібності людини — це

внутрішні умови її розвитку, які формуються в сукупності з задатками під впливом зовнішніх умов у процесі взаємодії людини з навколишнім середовищем.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

В системі «людина – право» в першу чергу реалізуються особистісні аспекти людини як суспільної істоти, яка включена у соціальні відносини, як носія свідомості, і зокрема – правосвідомості. Слова «людина» і «особистість» – не синоніми; людина може не бути особистістю, але особистість – це завжди людина.

Елементами структури людини, яка взята як цілісність, є загальні (родові), особливі (типові) і одиничні (індивідуальні) властивості. Структурний підхід дозволяє розібратися у великій кількості властивостей і особливостей людини, розкрити взаємозв'язки і взаємовідносини між ними, відокремити наступні підструктури:

Підструктура спрямованості поєднує спрямованість і відносини особистості, що виявляються як її матеріальні риси.

Підструктура біологічно обумовлених властивостей і якостей людини поєднує властивості темпераменту.

Підструктура форм відображення і самоконтролю поєднує індивідуальні особливості окремих психічних процесів, що розуміються як форми психічного відображення (пам'яті, емоцій, відчуттів, мислення, сприйняття, почуттів, волі).

Підструктура соціального досвіду поєднує знання, навички, уміння і звички, придбані в особистому досвіді шляхом навчання і виховання. Цю підструктуру іноді називають індивідуальною чи культурною підготовленістю, але краще її коротко називати досвідом.

Характер і здібності як дві підструктури є якби накладеним на чотири вже рядом покладені підструктури.

Особистість – це єдине цілісне утворення, окремі елементи якого знаходяться в закономірних взаємозв'язках. Так, природні особливості індивіда – тип його вищої нервової діяльності – закономірно визначає його темперамент. Темперамент виявляється у всіх діях особистості. Тип вищої нервової діяльності і темперамент людини обумовлюють у відомій мірі його здібності. Здібності людини обумовлюють можливості її включення у певні види діяльності, тому вони впливають на формування спрямованості особистості. Спрямованість, здібність і темперамент людини переломлюються в рисах характеру.

Психічні властивості багатосистемні, тобто вони по-різному виявляються в різних системах взаємозв'язків. Можна відокремити властивості особистості як суб'єкта пізнання, трудової діяльності, спілкування.

Сукупність психічних властивостей утворює психічний склад особистості.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: «особистість», «індивідуальність», «психічні властивості», «спрямованість», «темперамент», «характер», «здібності» .

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Охарактеризуйте сучасні уявлення про особистість.
2. Розкрийте зв'язок між спрямованістю особистості та її діяльністю.
3. Визначте наукові основи побудови теорії темпераменту.
4. Охарактеризуйте типи темпераменту.
5. Поясніть, під впливом яких факторів формується характер людини.
6. Визначте структуру рис характеру та його типи.
7. Обґрунтуйте, чому характер тісно пов'язаний з темпераментом.
8. Доведіть співвідношення задатків та здібностей.